

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΝΗ ΜΙΑΣ ΠΑΡΑΤΕΤΑΜΕΝΗΣ ΚΡΙΣΗΣ:

Στο ελληνικό σχολείο διδάσκουν χρεωμένοι δάσκαλοι, με χρεωμένους μαθητές χρεωμένων γονέων

Αλεξανδρούπολη 7.3.2016

Γιώργος Μαυρογιώργος

Να μου επιτρέψετε να αφιερώσω την εισήγησή μου στον πανεπιστημιακό δάσκαλο-παιδαγωγό Χρήστο Φράγκο που έφυγε από κοντά μας, κοντά δυο χρόνια τώρα. Μου είχε εκμυστηρευτεί το μεγάλο αγώνα που είχε δώσει για την κατάργηση των Παιδαγωγικών Ακαδημιών και την πανεπιστημιακή εκπαίδευση δασκάλων και νηπιαγωγών. Από την πολύχρονη συνεργασία μαζί του, είχα διαπιστώσει πως ήταν διαρκώς κοντά στο δάσκαλο. Από τους αγώνες που είχε δώσει για πολλά χρόνια εμπέδωσα αυτό που συχνά επαναλαμβάνω στις αναλύσεις μου: «Τους δασκάλους και τα μάτια μας»!

Εισαγωγικά

Η εκδήλωσή μας είναι αντικειμενικά εκτεθειμένη στις διεργασίες ενός διαλόγου για την εκπαίδευση που ενεργοποιείται στη δίνη μιας πρωτοφανούς καπιταλιστικής κρίσης, που αποτυπώνεται με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στη χώρα μας. Εξίσου πρωτοφανής είναι και ο διάλογος για την εκπαίδευση, που έχει τα χαρακτηριστικά ενορχήστρωσης ενός

ιδιότυπου κρατικού συναγερμού, μιας γιγαντιαίας επιχείρησης, που προσφέρεται για άσκηση συμβολικής βίας, με τη στράτευση πλήθους «σοφών», τα χρονοδιαγράμματα, τη διεύρυνση των διαλεγόμενων και την εξατομίκευση της συμμετοχής πολιτών-υποθέτω γνωρίζετε την ομάδα REN- με αλληπάλληλες συσκέψεις ή συναντήσεις, εκδηλώσεις, συνεδριάσεις, πρακτικά, την ηλεκτρονική πλατφόρμα, την εβδομάδα διαλόγου στα σχολεία, τα επιτελεία της επεξεργασίας του υλικού, τις αντεγκλήσεις ή καταγγελίες και διαμαρτυρίες, κ. α. Από ο τι διαβάζουμε, «Ο διάλογος θα κορυφωθεί το επόμενο διάστημα με συζητήσεις στα σχολεία και τις γειτονιές». Κατά πως φαίνεται, ο διάλογος θα εξελιχθεί σε «τρικούβερτο» γεγονός!

Η ακατάσχετη φλυαρία του διαλόγου για το διάλογο συνοδεύεται, όπως ήταν αναμενόμενο, και από μια ακατάσχετη προτασεολογία. Θα ήταν, ωστόσο, ενδιαφέρον να εξεταστούν οι διάφορες προτάσεις που έχουν κατατεθεί ως προς την ιδεολογική τους συνοχή, τον πυρήνα τους και τον προσανατολισμό τους. Διάβασα π.χ. μια πρόταση που δίνει τη δυνατότητα σε μαθητές να κατοχυρώνουν την παρακολούθηση φροντιστηρίων αντί για τη φοίτηση στο Λύκειο. Μέχρι και πρόταση, για δίδακτρα στο δημόσιο σχολείο, έγινε! Οι «μεγάλοι» διάλογοι είναι μια δοκιμασία ιδεολογικής ρύπανσης. Σε ομιλία του ο Υπουργός Παιδείας Νίκος Φίλης, στην Κοινή Συνεδρίαση των υποεπιτροπών του Εθνικού

Διαλόγου για την εκπαίδευση που έγινε πρόσφατα (Σάββατο, 5.3.2016), διευκρίνισε ότι «Είναι σημαντικό να αποφύγουμε τον κίνδυνο οι εργασίες των υποεπιτροπών να κινηθούν σε αποκλίνουσες μεταξύ τους κατευθύνσεις». Το έχει προφανώς, αντιληφθεί το πρόβλημα, αν και βρίσκω εξαιρετικά δύσκολο το έργο των πολλαπλών επιτροπών να έχει κοινό ιδεολογικό προσανατολισμό. Η συγκεκριμένη αδυναμία είναι προδιαγεγραμμένη, αν λάβουμε υπόψη την ετερόκλητη και πολυπληθή σύνθεση των εμπλεκόμενων οργάνων και επιτροπών.

Στην ίδια ομιλία, ο Υπουργός Παιδείας φρόντισε να μας προϊδεάσει βγάζοντας από τη ναφθαλίνη πολιτικές δεσμεύσεις μιας άλλης εποχής, με τις δηλώσεις του περί του οράματος «της ανανέωσης, του εκσυγχρονισμού, της αναβάθμισης του εκπαιδευτικού συστήματος, της μεταρρύθμισής, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται πραγματικά η ισότητα ευκαιριών»!

Στη φλυαρία ενός ανάλογου διαλόγου, το 1991, που είχε ενεργοποιηθεί μετά από μαθητική εξέγερση, τότε, την πιο λακωνική και δραματική απάντηση κατέθεσε επώνυμα και ενυπόγραφα ένας ταχυδρόμος των ΕΛΤΑ. Έχω στο αρχείο μου ένα φάκελο από τότε. Ο ταχυδρόμος τον είχε επιστρέψει με την ένδειξη «Το σχολείο έκλεισε». Από τότε, κρατάει η πολιτική της κατάργησης σχολείων και παρά, τον συγκεντρωτισμό, ο

αποστολέας-διοίκηση δεν γνώριζε το γεγονός. Σήμερα, φαντάζομαι, θα είχαμε πολλές επιστροφές φακέλων!

Θέλουμε δε θέλουμε, με την παρουσία μας εδώ, συμμετέχουμε στο διάλογο. Όταν με την ενορχήστρωση του Υπουργείου, δραστηριοποιούνται οι κρατικοί κατασταλτικοί, συμβουλευτικοί, εκτελεστικοί και ιδεολογικοί μηχανισμοί, τα πολιτικά κόμματα και οι μηχανισμοί πληροφόρησης, τότε αντικειμενικά ελαχιστοποιούνται οι δυνατότητες μη συμμετοχής. Οπότε, αναγκαστικά, «Το θέμα είναι τώρα τι λες»!

Θα επιχειρήσω να σκιαγραφήσω τη σχέση που έχει η τρέχουσα κρίση με την εκπαίδευση και την προτεραιότητά που αυτή η σχέση διεκδικεί στην ημερήσια διάταξη ενός ανοιχτού διαλόγου διαρκείας για την εκπαίδευση. Δεν προέκρινα την υπεκφυγή και την απόδραση από την κοινωνική εξαθλίωση και την «πανεθνική εκπαιδευτική τραγωδία», στην οποία βρισκόμαστε. Έρευνα του ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ(2014), έχει καταγράψει τις οδυνηρές επιπτώσεις της υποχρηματοδότησης στην εκπαίδευση, την έξαρση των εκπαιδευτικών/κοινωνικών ανισοτήτων, τη σοβαρή υποστελέχωση, την εργασιακή εξαθλίωση των εκπαιδευτικών, κ. α.

Οι πολιτικές εξελίξεις του 2015

Ένα χρόνο πριν, είχαμε τις προεκλογικές διακηρύξεις του ΣΥΡΙΖΑ για πολιτική «ανατροπή», κατάργηση των μνημονίων και διεκδίκηση «μιας Ευρώπης του σοσιαλισμού» που καλλιέργησαν ελπίδες. Συμπληρώνουμε ένα χρόνο διακυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ. Ο πολιτικός χρόνος ήταν πυκνός σε πολιτικές εξελίξεις. Στην αρχή, είχαμε κάποιες «πρωτιές» συμβολισμών που ενίσχυαν τις ελπίδες για ένα «άλλο»-αντινεοφιλελεύθερο- περιεχόμενο και ήθος στην άσκηση της πολιτικής και τη διεκδίκηση μιας προοδευτικής ριζοσπαστικής ιδεολογικής και πολιτικής ηγεμονίας (Τράπεζα Θεμάτων, επανασύσταση των ειδικοτήτων που καταργήθηκαν στα επαγγελματικά λύκεια, επαναπρόσληψη των απολυμένων, αναστολή της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών, κ.α.). Στη συνέχεια, εκτεθήκαμε σε συγκεκριμένες πολιτικές διολισθήσεις, με την Προεδρία της Δημοκρατίας, την πολιτική χρήση του αποτελέσματος του δημοψηφίσματος, το τρίτο στρατηγικό «αριστερό μνημόνιο» (το υπογράφω/ δεν το υιοθετώ/το εφαρμόζω). Στην ατζέντα και το αποτέλεσμα της δεύτερης εκλογικής νίκης, κατά την εκφορά του δημόσιου πολιτικού λόγου του ΣΥΡΙΖΑ, είχαμε μια θεαματική «στρατηγική υποχώρηση και συμβιβασμό» με τη «νεοφιλελεύθερη ορθοδοξία» για έξοδο από την κρίση, με δέσμευση την τήρηση των υποχρεώσεων του μνημονίου. «Ξέραμε τι ψηφίζουμε» και δώσαμε την

πολιτική νίκη στο ΣΥΡΙΖΑ, για δεύτερη φορά. Από πολλές πλευρές τονίζεται ότι «όσο μια χώρα, και κυρίως περιφερειακή, απαιτεί δομικές αλλαγές στην ΕΕ, δεν θα τα καταφέρει. Χωρίς μια κρίσιμη μάζα δεν θα είναι δυνατόν να αλλάξουμε την Ευρώπη» (Ιγνάσιο Ραμονέ, 2016). Αυτή την πραγματικότητα έχει να αντιμετωπίσει η «πρώτη φορά Αριστερά» σε μια δύσκολη διακυβέρνηση χώρας, σε καθεστώς «ειλωτείας χρέους».

Ακόμη και το «παράλληλο» πρόγραμμα, που τόσο πολύ υποτιμήθηκε, είναι εκτεθειμένο. Αν και προσέφερε ανακούφιση σε σημαντικό τμήμα του λαού, δεν παύει να σηματοδοτεί τη συνέχιση της υποχώρησης από τις ουσιαστικές αρχές του κοινωνικού κράτους, με την παράλληλη ενθάρρυνση για πρακτικές αλληλεγγύης, φιλανθρωπίας, εθελοντισμού κ.ά.. Άλλωστε, το κενό, που αφήνει το ούτως ή άλλως μικρό κράτος πρόνοιας στη χώρα μας, καλύπτεται, πέντε χρόνια τώρα, με την φιλανθρωπία που επιδεικνύουν η εκκλησία, γνωστοί ολιγάρχες και διάφορες ΜΚΟ. Στην εκπαίδευση είχαμε την προτεραιότητα προστασίας και εμπέδωσης των πρότυπων/ πειραματικών σχολείων (τα καθαρόαιμα άλογα του νεοφιλελευθερισμού). Την υποδοχή του υπερεθνικού μονοπωλιακού «επιθεωρητή» PISA/ΟΟΣΑ, εν μέσω κρίσης. Παρουσιάζει ειδικό πολιτικό ενδιαφέρον η επίσημη ιδεολογική θεμελίωση που προβλήθηκε για αυτές τις συγκεκριμένες επιλογές, αλλά αυτό, από μόνο του, είναι θέμα μιας άλλης εισήγησης. Θα μπορούσαμε

να ισχυριστούμε ότι η διακυβέρνηση έχει εξελιχθεί, σήμερα, σε μια «αριστερή» μνημονιακή διαχείριση, σε καθεστώς επιτήρησης! Οι δηλώσεις κυβερνητικών στελεχών προεξοφλούν κυβέρνηση τετραετίας, ως εάν να έχουν εξασφαλισμένη ευρεία κοινωνική συναίνεση. Έτσι, μάλλον, προωθείται το αφήγημα «πάση θυσία στην εξουσία». Κι εδώ που τα λέμε, ποια είναι η εναλλακτική πρόταση, σήμερα; Ο ΣΥΡΙΖΑ, πάντως, εισπράττει το κόστος της «επιστροφής στο ρεαλισμό» σε μια ΕΕ όπου κυριαρχεί ο νεοφιλελευθερισμός στην πιο αυταρχική εκδοχή του.

Μέσα σε πολύ δυσμενείς συνθήκες, οι δύο διαδοχικές ηγεσίες του Υπουργείου Παιδείας ιεράρχησαν ως ανυπόστατη προτεραιότητα έναν ακόμη «εθνικό διάλογο» για την εκπαίδευση. Έχουμε την εμπειρία από πολλά «επεισόδια» αχρείαστων διαλόγων, που μας έχουν αφήσει ένα «νεκροταφείο» πορισμάτων/απορριμάτων. Επίλεκτοι «ειδικοί», με την τήβεννο της πανεπιστημιακής αυθεντίας, σπαταλώντας κερδοφόρα κοινοτικά κονδύλια, έχουν συντάξει, κατά καιρούς, «διαδοχικούς» τόμους, αναμασώντας τη «φιλολογία» για την αναγκαιότητα μεταρρυθμίσεων και καινοτομιών.

Θα ήθελα να υποδεχτείτε την εισήγησή μου ως πρόταση κριτικής αντίστασης και αναχαίτισης μπροστά στα αποπροσανατολιστικά προσκλητήρια μιας κυρίαρχης αλαζονικής, διαφημιστικής καταναλωτικής ηγεμονικής νεοφιλελεύθερης εκπαιδευτικής πολιτικής

που προωθείται χρόνια τώρα, αλλά και σήμερα, με τις όποιες διαφοροποιήσεις, από τον εξουσιαστικό μηχανισμό με εργαλείο έναν απροσδόκητο «φονταμενταλισμό» του διαλόγου. Είναι μια πρόταση αντίστασης στον τρόπο με τον οποίο μας κυβερνούν, μας εξουσιάζουν και μας ελέγχουν με τη γνωστή πανουργία της ιδεολογικής διαχείρισης. Οι διάλογοι, συνήθως, υποκαθιστούν τις αγωνιστικές κινητοποιήσεις των εργαζομένων, παρόλο που θα μπορούσαν οι ίδιες οι κινητοποιήσεις να λειτουργούν ως μια μορφή διαλόγου μπροστά στην ασύμμετρη διαπραγματευτική σχέση με τον εξουσιαστικό μηχανισμό. Να το πούμε αλλιώς: οι κοινωνικές κινητοποιήσεις συγκροτούν, έτσι κι αλλιώς, τη διαπραγματευτική δύναμη των εργαζομένων σε μια ασύμμετρη διαδικασία διαλόγου με τον εξουσιαστικό μηχανισμό.

Θεωρητικό πλαίσιο

Θεωρούμε ότι οι «Εθνικοί Διάλογοι» για την εκπαίδευση είναι δείκτης της πολιτικής και ιδεολογικής πάλης στην εκπαίδευση και για την εκπαίδευση. Το αστικό κράτος και οι εκάστοτε κυβερνήσεις, σε μια ταξική κοινωνία, αντιμετωπίζουν ένα ιδιαίτερα οξύ πρόβλημα, όταν ασκούν εκπαιδευτική πολιτική, καθώς καλούνται να συμβιβάζουν αντιφατικές μορφές παρέμβασης που οφείλονται στον ταξικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης και στην ταξική δομή της ίδιας της κοινωνίας. Η εκπαίδευση διαδραματίζει μια σειρά από αντιφατικές κοινωνικο-

οικονομικές και ιδεολογικές λειτουργίες που ευνοούν τη διευρυμένη αναπαραγωγή των υφιστάμενων κοινωνικών σχέσεων άνισης κατανομής πλούτου, προνομίων και εξουσίας. Η εκπαίδευση είναι ανοιχτή σε συγκρούσεις αντιτιθέμενων κοινωνικών συμφερόντων. Έτσι, εξηγείται και το γεγονός ότι η εκπαίδευση βρίσκεται συχνά σε μια κατάσταση που μοιάζει με «εύθραυστη εκεχειρία», σε «εμπόλεμη ζώνη», με επεισόδια ιδιότυπου «ανταρτοπολέμου». Η άσκηση πολιτικής γίνεται ευκολότερη όσο διευρύνεται η συναίνεση των κοινωνικών δυνάμεων που υποστήριξαν την άνοδο μιας κυβέρνησης στην εξουσία, αλλά και κοινωνικών δυνάμεων που δεν την υποστήριξαν. Σε μια τέτοια υπόθεση, η διαδικασία του διαλόγου προσφέρεται για την εξαγορά συναίνεσης για τη εκπαιδευτική πολιτική που ασκείται. Μάλιστα, πολλά από τα εκπαιδευτικά μέτρα που υιοθετούνται δεν έχουν να κάνουν με την ίδια την εκπαίδευση όσο με την προσπάθεια για προσεταιρισμό και ενσωμάτωση όσων αντιτίθενται και κάνουν αντίσταση.

Κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις η ευρεία συναίνεση διαλόγου για την εκπαίδευση προσφέρει στους εξουσιαστικούς μηχανισμούς τη δυνατότητα ανασύνταξης του λόγου για την εκπαίδευση και την εκπαιδευτική αλλαγή, τη «διαπαιδαγώγηση» της κοινής γνώμης. Όσο περισσότερο εκπαιδευτικοί, γονείς, μαθητές, εργάτες, αγρότες κ.ά. συνειδητοποιούν πως είναι αναγκαία μια άλλη κοινωνική τάξη

πραγμάτων που να στηρίζεται στην ανακατανομή οικονομικών, πολιτικών και πολιτισμικών προνομίων, άλλο τόσο κινδυνεύουν τα συμφέροντα των κυρίαρχων κοινωνικών δυνάμεων. Οι άτυπες μορφές διαλόγου μπορούν να έχουν ως αποτέλεσμα να διαμορφώνεται ένα ιδεολογικό κλίμα που εμποδίζει αυτή τη συνειδητοποίηση. Αυτό επιτυγχάνεται ακόμα και όταν στον υποτιθέμενο διάλογο γίνεται κριτική της δοσμένης εκπαιδευτικής πολιτικής αλλά απορρίπτεται κάθε εναλλακτική πρόταση για ουσιαστική αλλαγή. Όπως υποστηρίζεται, «Αν δεν τίθεται σε αμφισβήτηση η οικονομική βάση της κοινωνικής τάξης πραγμάτων, η κριτική ενάντια της, όσο οξεία και αν είναι, μπορεί ν' αποδειχτεί πολύ χρήσιμη γι' αυτήν, μια και συμβάλλει στην ύπαρξη έντονης αλλά και ασφαλούς συζήτησης και διαμάχης και στην προώθηση 'λύσεων' για τα διάφορα 'προβλήματα', λύσεων, που αποκρύπτουν και απομακρύνουν την προσοχή από το μεγαλύτερο απ' όλα τα 'προβλήματα', συγκεκριμένα απ' το ότι πρόκειται για μια κοινωνική τάξη πραγμάτων στην οποία βασιλεύει η επιδίωξη του κέρδους» (Μίλλιμπαντ, Ρ., 1984:334). Ο διάλογος δηλαδή ως κοινωνικό αίτημα είναι ανοιχτό για πολιτική και ιδεολογική διαχείριση του εκπαιδευτικού ζητήματος από τη μεριά της εξουσίας μια και είναι δυνατό κάτω από συγκεκριμένες περιστάσεις να οδηγήσει στην ενσωμάτωση της κοινωνικής αντιπολίτευσης και αντίστασης. Είναι δυνατό δηλαδή να εξελιχθεί σε μια διαδικασία ενσωμάτωσης και προσεταιρισμού

αιτημάτων και διαλεγομένων. Ο διάλογος κινδυνεύει να ταυτιστεί με διαδικασία λήψης αποφάσεων. Έτσι, σιγά-σιγά είναι δυνατό να διαμορφώνεται στα πλαίσια μια ηγεμονικής συναίνεσης ένα στερεότυπο «κοινωνικής σύγκρουσης»: ο διάλογος για το λογικό διακανονισμό και συμβιβασμό με αντίστοιχη υποστολή των αγωνιστικών κινητοποιήσεων και του κοινωνικού αγώνα διαρκείας. Καλούνται δηλαδή οι εκπαιδευτικοί να αποποιηθούν την κοινωνική βάση της διαπραγματευτικής τους ισχύος.

Η εμπειρία της εκπαίδευσης ως δικαίωμα λόγου

Η εξουσία αξιοποιεί στην περίπτωση της εκπαίδευσης μια πρόσφορη ιδιαιτερότητα: Όλοι και όλες μας έχουμε, λίγο πολύ, προσωπικές εμπειρίες εκπαίδευσης, από τη φοίτησή μας στις διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης. Είναι αυτές οι εμπειρίες που μας συνοδεύουν, συχνά ασυνείδητα, και εισβάλλουν στις συζητήσεις που κάνουμε, κάθε τόσο, στην τρέχουσα εκπαιδευτική επικαιρότητα. Είναι οι εμπειρίες, ωστόσο, που έχουν αποκτηθεί σε ένα ιστορικό πλαίσιο πολύ διαφορετικό. Πράγμα που δημιουργεί ένα άλλο σοβαρό ζήτημα αναχρονισμού. Όπως έχει υποστηριχθεί, « Όλοι γνωρίζουμε ότι το σχολείο υπάρχει και όλοι πιστεύουμε ότι ξέρουμε τι είναι σχολείο, επειδή κάποτε το ζήσαμε ή επειδή το ζούμε ακόμα. Όμως τα πράγματα δεν είναι έτσι. Αντικείμενο μιας υπαρξιακής εμπειρίας γλυκιάς ή οδυνηρής αλλά ποτέ ουδέτερης,

παθιασμένο διακύβευμα πολιτικών και κοινωνικών επιλογών, αντικείμενο βαθιάς δυσφορίας για τους εκπαιδευτικούς, το καθαυτό κοινωνιολογικό δημιούργημα του ‘αντικειμένου- σχολείου’ παραμένει δυσνόητο, παρά την ποσότητα και την ποιότητα των υπάρχουσών μελετών» (De Queiroz, J.-M.,2000:25).

Το ζήτημα που προκύπτει είναι ότι οι διαλεγόμενοι καταθέτουν, συχνά, «εξαιρετικούς ισχυρισμούς» και ισχυρές απόψεις, χωρίς να διαθέτουν και τις αντίστοιχες ενδείξεις ή αποδείξεις Σε κάθε περίπτωση, κυριαρχούν οι απόψεις που έχουν την πλατιά υποστήριξη των καθεστωτικών μέσω ενημέρωσης και τη συνδρομή του εξουσιαστικού μηχανισμού. Έτσι, κάπως, συγκροτείται ο ηγεμονικός λόγος και ευνοείται η προβολή και η προώθηση των κυρίαρχων απόψεων κι αντιλήψεων για το σχολείο στις σχέσεις του με την ταξική κοινωνία και την κρατική εξουσία.

Γενικώς, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η μορφή και το περιεχόμενο των διαλόγων που γίνονται, η διάρκειά τους, οι αντιφάσεις, οι συγχύσεις, οι ασάφειες, οι ανακολουθίες, οι αβασάνιστες και αυτονόητες παραδοχές, οι ευφημισμοί, οι αφορισμοί και οι εύκολες λύσεις προκαλούν ένα είδος πολιτικο-ιδεολογικής σύγχυσης και ρύπανσης. Έτσι, κάπως, εμποδώνεται η κυρίαρχη ιδεολογία, λες και είναι υπόθεση «δημιουργικής ασάφειας». Το πιο ενδιαφέρον εύρημά μου είναι ότι όσο περισσότερο συζητείται ένα θέμα και διατηρείται ως εκκρεμότητα διαλόγου διαρκείας,

μέσα στο χρόνο, άλλο τόσο πιο συντηρητικές είναι οι πολιτικές επιλογές που θεσμοθετούνται στη συνέχεια. Αυτό δε σημαίνει, βέβαια, πως ο τι θεσμοθετείται, χωρίς τη δημόσια ή σιωπηρή συγκατάθεση του εκπαιδευτικού κινήματος, εφαρμόζεται. Η περίπτωση της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού (1982-2014:32 χρόνια) είναι ενδεικτική. Η συντηρητικοποίηση δεν προκύπτει, βέβαια, λόγω της εκκρεμότητας αλλά λόγω των αλλαγών που έχουν, εν τω μεταξύ, συντελεστεί, μέσα στο χρόνο, στο πεδίο των πολιτικών και κοινωνικών συσχετισμών.

Επιτρέψτε μου μια σχετική παρέκβαση σε αυτό το σημείο: Το σύνολο, σχεδόν, των επώνυμων μελών που συγκροτούν ή και στελεχώνουν τις παράλληλες επιτροπές του διαλόγου που έχει ενεργοποιηθεί (Επιτροπή, ΕΣΥΠ, Μορφωτικών Υποθέσεων και ΙΕΠ) δε διαθέτουν εμπειριστατωμένη γνώση αναφορικά με την «εκπαίδευση». Επόμενο είναι να μεταφέρουν ανεπεξέργαστα βιώματα μιας παρελθούσας εμπειρίας ή εμπειριών από την τρέχουσα εμπλοκή τους στην εκπαίδευση ως ερευνητές-διδάσκοντες άλλων γνωστικών πεδίων και βαθμίδων. Η εκπαίδευση, η διδασκαλία, η αξιολόγηση, η εκπαιδευτική πολιτική αποτελούν ιδιαίτερα ερευνητικά αντικείμενα, με τις αντίστοιχες επιστημονικές θεωρητικές και μεθοδολογικές τους αφετηρίες και δεσμεύσεις. Ένας ιστορικός, ένας γλωσσολόγος ή ένας επιστημολόγος ή ψυχίατρος, όσες ευαισθησίες, ανησυχίες, ή προβληματισμούς και να

διατυπώνει, δεν έχει σπουδάσει ούτε έχει ασχοληθεί ακαδημαϊκά με την εκπαίδευση ως αντικείμενο μελέτης, έρευνας, διδασκαλίας και πράξης. Πολύ περισσότερο, δε φαίνεται να τους απασχολεί η εκπαίδευση στη δίνη μιας πρωτοφανούς κρίσης. Είναι προφανές ότι στην περίπτωση των διαλόγων δεν έχουμε να κάνουμε με «πολιτικά πρόσωπα» που ασκούν διοίκηση ή που κάνουν πολιτική. Έχουμε να κάνουμε με επιτροπές «ειδικών» συμβούλων και εισηγητών που συμμετέχουν σε διεργασίες συγκρότησης προτάσεων εκπαιδευτικής πολιτικής. Φαντάζομαι, εάν ο Υπουργός Αγροτικής Ανάπτυξης χρειαζόταν προτάσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του «Αγροτικού», δε θα κατέφευγε σε παιδαγωγούς, αναλυτές εκπαιδευτικής πολιτικής, ψυχιάτρους ή ψυχολόγους για τη συνδρομή τους.

Ο διάλογος που γίνεται έχει χαρακτηριστεί από την αντιπολίτευση ως «προσχηματικός». Όσοι καταφεύγουν σε αυτόν τον ισχυρισμό, μάλλον, παραβλέπουν το γεγονός ότι δεν είναι δυνατόν να υπάρξει διάλογος ανάμεσα σε κόμματα ή ενδιαφερόμενους που ξεκινούν από διαφορετικές κοινωνικοπολιτικές και ιδεολογικές αφετηρίες. Στην καλύτερη περίπτωση, μπορούμε να έχουμε αντιπαράθεση. Βέβαια, ο Υπουργός Παιδείας έχει την έγνοια του και γι αυτό προτρέπει ότι «Σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να δοθεί η παραμικρή υπόνοια ότι ο Διάλογος σχεδιάστηκε ως πρόσχημα. Για να μη συμβεί αυτό, είναι απαραίτητο να

εμπλέξουμε όσο το δυνατόν περισσότερο την εκπαιδευτική κοινότητα σε αυτή την υπόθεση. Ένας τρόπος είναι η πραγματοποίηση συζητήσεων μέσα στους συλλόγους των εκπαιδευτικών... Ένας δεύτερος τρόπος να εμπλακούν οι εκπαιδευτικοί είναι να κληθούν να συμμετάσχουν στον διάλογο καταθέτοντας ατομικά τη γνώμη τους». Προφανώς, αυτά τα «γιατροσόφια» δεν αμβλύνουν την εντύπωση του «προσχηματικού». Πάντως, έχει την αγωνία ο Υπουργός, μπας και «δοθεί η παραμικρή υπόνοια ότι ο Διάλογος σχεδιάστηκε ως πρόσχημα»! Η απάντηση, μάλλον, βρίσκεται στο ότι ο ίδιος ο Υπουργός είναι θιασώτης της γνωστής, από το παρελθόν, κυρίαρχης ιδεολογικής παραδοχής, σύμφωνα με την οποία «μια βαθιά και ουσιαστική μεταρρύθμιση χρειάζεται... διακομματική συνεννόηση και κοινωνική συναίνεση, χρειάζεται ιδίως ο εκπαιδευτικός να πεισθεί ότι οι νέες κατευθύνσεις δεν χαράζονται ερήμην του». Προφανώς, η κυβέρνηση αντιμετωπίζει πρόβλημα εξαγοράς της νομιμοποίησης για να μπορεί να ασκεί εκπαιδευτική πολιτική σε καθεστώς μνημονίων.

Υπόθεση εργασίας

Με βάση όλα τα παραπάνω, η υπόθεση εργασίας που κάνουμε είναι ότι ο συγκεκριμένος διάλογος δεν είναι προσχηματικός. Ούτε συνιστά, βέβαια, απόπειρα συγκρότησης και εμβάθυνσης μιας αριστερής πολιτικής και ιδεολογικής ηγεμονίας, όπως θα ανέμενε κανείς, μετά την εκλογική νίκη

του ΣΥΡΙΖΑ, ένα χρόνο πριν. Αντίθετα! Είναι δεδομένη η ασφυκτική επιτήρηση που ασκείται στο πλαίσιο των αυταρχικών νεοφιλελεύθερων πολιτικών της ΕΕ και των μνημονιακών δεσμεύσεων και των παρεμβάσεων του ΟΟΣΑ/PISA,ΕΕ, ΔΝΤ, ΕΚΤ. Είναι δεδομένη και η μακροχρόνια και παρατεταμένη οικονομική και ανθρωπιστική κρίση. Με τη συνδρομή των τεχνολογιών που ενεργοποιούνται στο πλαίσιο σχέσεων εξουσίας της πίστωσης-χρέους, εξυφαίνεται ένα νέο ιδεολογικό αφήγημα. Με αυτό επιχειρείται η ασυμφιλίωτη συμβίωση της νεοφιλελεύθερης ορθοδοξίας, με επιλεγμένες αρχές και πολιτικές που απορρέουν από την ιδεολογική φαρέτρα μιας αριστερής προοδευτικής ριζοσπαστικής εκπαιδευτικής ρητορικής, όπως κοινωνική δικαιοσύνη, ισότητα ευκαιριών, ζώνες εκπαιδευτικής προτεραιότητας, ολοήμερο σχολείο, κ. α.. Το σχολείο δηλαδή και ο εκπαιδευτικός σε «αριστερή» διασκευή νεοφιλελεύθερης αφήγησης. Η παρατεταμένη και μακροχρόνια κρίση, σε καθεστώς οικονομίας χρέους, για να είναι διαχειρίσιμη, από μια αριστερή («πρώτη φορά») διακυβέρνηση, απαιτεί μια ημερήσια διάταξη του εκπαιδευτικού προβλήματος, που από τη μια να τηρεί τους ορισμούς της κυρίαρχης νεοφιλελεύθερης ορθοδοξίας, και από την άλλη να προσφέρει μια αφήγηση που να κατευνάζει και να ενσωματώνει τους κραδασμούς μιας ανείπωτης εξαθλίωσης και μιας πιθανής κοινωνικής εξέγερσης και διαμαρτυρίας. Το μνημόνιο, σύμφωνα με τον Υπουργό Παιδείας, «σφραγίζεται από τη νεοφιλελεύθερη προσέγγιση. Για να το

υπερβούμε είναι αναγκαία η αλλαγή των πολιτικών συσχετισμών στην Ευρώπη όπως διαφαίνεται με τις προοδευτικές εξελίξεις στον Νότο της ηπείρου μας». Μοιάζει για τακτική υποχώρηση. Η υπέρβαση μετατίθεται στο απροσδιόριστο μέλλον, τότε που θα το επιτρέπουν οι πολιτικοί συσχετισμοί στην ΕΕ. Ο διάλογος, που βρίσκεται σε εξέλιξη, είναι μνημονιακός, και γι αυτό έχει αποκλείσει από τη διαπραγμάτευση σημαντικά ζητήματα νεοφιλελεύθερης «κοπής». Έχει αποκλείσει και την ανάλυση του καθεστώτος πίστωσης-χρέους στην εκπαίδευση.

Τα μη διαπραγματεύσιμα

Ένα προσδιοριστικό χαρακτηριστικό κι αυτού του διαλόγου είναι η τακτική της απομόνωσης σημαντικών πτυχών του εκπαιδευτικού ζητήματος: Σημαντικά ζητήματα έχουν εξαιρεθεί από το διάλογο μια και προστατεύονται πολιτικά και θεσμικά και παρακάμπτονται ως μη διαπραγματεύσιμα.

Η περίπτωση PISA

Στις 3 Μαρτίου του 2015, προφανώς, ο Υπουργός γνωρίζει ότι ξανάρχεται ο μονοπωλιακός παγκόσμιος νεοφιλελεύθερος επιθεωρητής PISA, σε καθεστώς ανθρωπιστικής κρίσης, με το αζημίωτο, για να «πάρει τα μέτρα» από 231 σχολεία και 6.300 μαθητές σε διάφορα εξεταστικά κέντρα, της δικαιοδοσίας του. Αδιάβροχοι στην κρίση οι εργολάβοι της αξιολόγησης θα μας κατατάξουν, για μια ακόμη φορά, σε μια από τις

τελευταίες θέσεις της παγκόσμιας κατάταξης. Λέτε, τα εξεταστικά δοκίμια PISA να είναι αλεξίσφαιρα στην ανθρωπιστική κρίση; Από μια τράπεζα θεμάτων αντλήθηκαν θέματα «κονσέρβα» για να απαντήσουν οι 15χρονοι μαθητές που ολοκλήρωναν το 9χρονο σχολείο. Πώς και δεν ήταν στην ατζέντα των άμεσων προτεραιοτήτων του Υπουργείου η ακύρωση συμμετοχής της χώρας στο διαγωνισμό PISA (Μάρτιος - Απρίλιος 2015); Δεν είναι παιδαγωγικός κανιβαλισμός και κοινωνική αναληψία, εν μέσω κρίσης, να σέρνονται οι 15χρονοι μαθητές μπροστά στα εξεταστικά δοκίμια PISA; Ήθελα να ξέρω τι θα τα κάνουν τα αποτελέσματα; Τι αριστερή αμηχανία είναι αυτή μπροστά στη νεοφιλελεύθερη εργαλειοθήκη του ΟΟΣΑ/ PISA;

Γιατί δεν είναι στην ατζέντα του διαλόγου του Υπουργείου Παιδείας το άλλο τερατούργημα της Ανεξάρτητης Αρχής Διασφάλισης της Ποιότητας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση; Η εξαγγελία κατάργησης του θεσμικού πλαισίου της ολοκληρωτικής αξιολόγησης δε συνεπάγεται την αποδόμησή της; Τι θα γίνει με τους γνωστούς εντεταλμένους πανεπιστημιακούς (πρώην και νυν) και το πολυπρόσωπο ιερατείο των Επιτροπών και των Παρατηρητηρίων που είχαν αναλάβει το ανοσιούργημα της διάλυσης του δημόσιου σχολείου στο όνομα μια αυταρχικής της νεοφιλελεύθερης αναβάθμισης; Αυτοί οι εθνικοί πράκτορες της παιδαγωγικής και διδακτικής της Danielson Group, πώς

δικαιολογούν την παραμονή τους σε ένα όργανο που έστησε το όλο σύστημα αξιολόγησης που αποδοκιμάστηκε και κατεδαφίστηκε; Η περίπτωση ΑΔΙΠ; Πρόκειται για προπλάσματα «Οίκων Αξιολόγησης» στην εκπαίδευση!

Ύστερα, τα πρότυπα και τα πειραματικά!

Η κυβέρνηση κληρονόμησε τα πρότυπα πειραματικά σχολεία. Με όρους αριστεράς, η αιτιολογική έκθεση που συνόδευε την εσπευσμένη παρέμβαση-ρύθμιση είναι ιδεολογικά αναιτιολόγητη. Τα πρότυπα και τα πειραματικά σχολεία είναι το αποτέλεσμα μιας περίτεχνης νεοφιλελεύθερης επιπόνησης που εγκαθιστά στο εσωτερικό του δημόσιου εκπαιδευτικού συστήματος, επίλεκτες σχολικές μονάδες, με επίλεκτους εκπαιδευτικούς, για επίλεκτους μαθητές, κοινωνικά επίλεκτους μαθητές και μαθήτριες που προέρχονται, στην πλειοψηφία από προνομιούχα κοινωνικά στρώματα. Η γοητεία τους είναι ακαταμάχητη και η αριστερά συντρέχει σε αυτό!

Τόσο η εγγραφή με εισαγωγικές εξετάσεις όσο και η κλήρωση, σε διαφορετικό βαθμό η κάθε μια, δεν είναι κοινωνικά ουδέτερες. Καθιερώνουν την κλήρωση στα πειραματικά για να εξασφαλίζουν, λένε, «αντιπροσωπευτικό δείγμα» μαθητών! Επέλεξαν τον ανυπόστατο ισχυρισμό για τη σχέση κλήρωσης-αντιπροσωπευτικότητας, αποφεύγοντας, έτσι, τον τεκμηριωμένο ισχυρισμό ότι οι εξετάσεις είναι

κοινωνικά εμπόδια. Γιατί, προκρίθηκε η προτεραιότητα θεσμικής θωράκισης των πειραματικών και των προτύπων, σε βάρος μιας ενιαίας και συνολικής αναβάθμισης του δωδεκάχρονου ενιαίου σχολείου και των εκπαιδευτικών του; Μήπως, για την προώθηση της καινοτομίας στην εκπαίδευση; Έχει δώσει η αριστερά, σήμερα, ορισμό ή ορισμούς για την καινοτομία στην εκπαίδευση; Μήπως, άκριτα, συμβάλλουμε ώστε να διαιώνίζονται απλοϊκές και μηχανιστικές επινοήσεις καινοτομίας, όπως αυτές που ευαγγελίζονταν, κατά κύματα και περιόδους, τα κοινοτικά προγράμματα και η εύκολη χρηματοδότηση; Άραγε, πώς δέχεται η αριστερά ως πρόταση καινοτομίας ένα μέτρο που οξύνει, βαθαίνει και επιτείνει τον ταξικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης και τις κοινωνικές διακρίσεις σε βάρος των μη προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων; Η αριστερά μπορεί να δεχτεί ως καινοτομία ένα μέτρο, μια μέθοδο ή ένα θεσμό που δεν αμβλύνει την αναπαραγωγική λειτουργία της εκπαίδευσης σε μια ταξική κοινωνία; Αν η απάντηση είναι όχι, τότε προς τι η εμμονή στο πειραματικό, στο πρότυπο, στις υποδειγματικές, στην καινοτομία, δίχως το πρόσημο της κοινωνικής μέριμνας για αυτούς που συστηματικά αποκλείονται από το δημόσιο και κοινωνικό αγαθό της παιδείας; Κι αν εκεί στο Υπουργείο Παιδείας διολισθαίνουν στον εναγκαλισμό με τον νεοφιλελευθερισμό, πώς οι εκπαιδευτικοί, οι γονείς και οι μαθητές θα αγωνιστούν για την ηγεμονία της αριστεράς; Μήπως, συνιστά κοινωνική αναλγησία η προτεραιότητα των προτύπων, των πειραματικών, του

ανταγωνισμού, της αριστείας και της νεοφιλελεύθερης παιδαγωγικής του PISA, σε εποχές μιας «πανεθνικής εκπαιδευτικής τραγωδίας»;

Ο κοινωνικός αποκλεισμός: Το προσφυγικό/μεταναστευτικό;

Σε μια εποχή που το κράτος πρόνοιας καταγγέλλεται και κατεδαφίζεται, με πρωτόγνωρους ρυθμούς, το Υπουργείο Παιδείας, μέσω χρηματοδοτήσεων του ΕΣΠΑ, υπογραμμίζει με τον πιο προκλητικό τρόπο τις κραυγαλέες αντιφάσεις της πολιτικής του. Την ίδια στιγμή που ακόμα και το δικαίωμα στη ζωή κλυδωνίζεται κι αμφισβητείται (βλ. αύξηση των κρουσμάτων αυτοκτονίας, απόπειρες, κατάθλιψη, εξαθλίωση, κ.α.) και υποβιβάζεται σε ατομική υπόθεση επιθυμίας, θέλησης και ικανότητας, μας προβληματίζει η εμμονή και η προβολή αρχών σεβασμού και αποθέωσης της διαφοράς, στη συγκεκριμένη συγκυρία. Όπως έχουμε υποστηρίξει και άλλοτε, σήμερα στο δημόσιο ελληνικό σχολείο, έχει αυξηθεί ο αριθμός των μαθητών, από μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα ή από οικογένειες-θύματα της «νέας φτώχειας» και της ανεργίας, με σοβαρά προβλήματα ασιτίας και στερήσεων, τόσο που τα φέρνει αντιμέτωπα με το φάσμα της σχολικής υποεπίδοσης, της σχολικής αποτυχίας, της διαρροής και της εγκατάλειψης. Έτσι, οι πληθυσμιακές ομάδες μαθητών που έχουν ανάγκη από πρόσθετη ειδική υλική, κοινωνική, συμβουλευτική και εκπαιδευτική υποστήριξη έχουν αυξηθεί σημαντικά. Μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι

δεν έχει προτεραιότητα η «ετερότητα» όσο ο «κοινός παρονομαστής» των κοινωνικών και εκπαιδευτικών αναγκών των παιδιών που πλήττονται στη δίνη της κρίσης.

Κρίνουμε ότι είναι εκτός εποχής και αναποτελεσματικά τα ειδικά προγράμματα που να απευθύνονται, αποκλειστικά και χωριστά, σε ειδικές κοινωνικές κατηγορίες μαθητών. Δεν είμαστε αντίθετοι σε εστιασμένες επιμέρους εκπαιδευτικές παρεμβάσεις, υπέρ μαθητών/τριών που αντιμετωπίζουν προβλήματα πρόσβασης στην εκπαίδευση. Απλώς, τονίζουμε τις αντιφάσεις και τα όρια αυτών των παρεμβάσεων, σε συνθήκες γενικότερης εξαθλίωσης, ένδειας και αναξιοπρέπειας μεγάλων κοινωνικών στρωμάτων. Έχουμε τη γνώμη ότι αυτές οι εστιασμένες παρεμβάσεις σε ειδικές κοινωνικές κατηγορίες μαθητών/τριών, εμπεριέχουν και τις προϋποθέσεις περιχαράκωσης, διάκρισης και αποκλεισμού τους, μια και η ειδική μεταχείριση εμπεριέχει ταυτόχρονα την υποτίμηση και τη μειονεκτική τους θέση. Η ίδια, δηλαδή, η ταξινόμησή τους σε ξεχωριστές και ιδιαίτερες κοινωνικές κατηγορίες τους εκθέτει σε διαδικασίες αφομοίωσης ή διάκρισης και αποκλεισμού.

Είναι σαφές πως ζητήματα όπως η μη εγγραφή στο σχολείο, η άτακτη φοίτηση, η εγκατάλειψη, η διαρροή, η υπό-επίδοση κ.τ.ο. συνδέονται με τις υλικές και κοινωνικές συνθήκες όλων των μαθητών και μαθητριών, που προέρχονται από μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα. Οι

παραπάνω δείκτες, δηλαδή, δεν αφορούν αποκλειστικά στους μετανάστες, τους παλινοστούντες, τους Ρομά, τους μουσουλμάνους, κ.α.. Σήμερα, πληροφορούμαστε από τα ρεπορτάζ των εφημερίδων ότι έχουμε κρούσματα «κλοπής» ηλεκτρικού ρεύματος ή παράνομα επιδόματα, απειλές για εξώσεις, πλειστηριασμούς. Γονείς καταλήψεις δημοτικών σχολείων, γιατί στα μισά της σχολικής χρονιάς δεν υπήρχαν δάσκαλοι στα σχολεία τους. Οι πολιτικές για το άνοιγμα του σχολείου σε όλους, χωρίς εξαιρέσεις, είναι αποτελεσματικότερο, όταν καταγράφει, ανιχνεύει, σχεδιάζει και παρεμβαίνει με ενιαίο πολιτικό παιδαγωγικό προσανατολισμό προς την κατεύθυνση της άμβλυνσης των όρων και συνθηκών, που εμποδίζουν μαθητές και μαθήτριες από μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα να έχουν συστηματική σχολική φοίτηση και θετική σχολική επίδοση. Μια τέτοια πολιτική παιδαγωγική επιλογή αμβλύνει τον κίνδυνο απομόνωσης και εγκλεισμού, καθώς προσφέρεται για την ανάπτυξη μορφών κοινωνικής αλληλεγγύης και σύσφιξης των σχέσεων ανάμεσα στα μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα, που αντιμετωπίζουν, με τις όποιες διαφοροποιήσεις στην έκταση και στην ένταση, κοινά ως ένα βαθμό προβλήματα στη σχέση τους με το σχολείο. Η έξαρση του προσφυγικού επιβάλλει, ως ένα βαθμό, την ενιαία αντιμετώπιση των κοινών τους προβλημάτων.

Και δυσφήμιση;

Εκτός από την απομόνωση και την περιχαράκωση των μη διαπραγματεύσιμων, ανιχνεύουμε και μια άλλη σημαντική πτυχή. Δεν υπάρχει διάλογος για την εκπαίδευση που να μην εμπεριέχει της μιας ή της άλλης μορφής μομφή και δυσφήμιση κατά του δημόσιου σχολείου, των εκπαιδευτικών και των μαθητών ή φοιτητών. Δεν είναι πως υπερασπιζόμαστε το υπαρκτό δημόσιο σχολείο που βιώνουμε, αν και αυτό είναι το σχολείο που έχουμε καταφέρει να κατακτήσουμε με τους αγώνες των δασκάλων. Είναι που υπερασπιζόμαστε το αξιακό πρόταγμα της δημόσιας και δωρεάν εκπαίδευσης ενάντια στα κελεύσματα της παραπέρα νεοφιλελεύθερης ιδιωτικοποίησης, με το πρόσχημα του αναποτελεσματικού και ατελέσφορου δημόσιου σχολείου.

Δε θα μπορούσε να εξαιρεθεί ο διάλογος της Αριστεράς»; Ενδεικτικά αναφέρουμε: το περιεχόμενο των ανακοινώσεων του Υπουργείου, μετά τη ματαίωση επιμέρους εκδηλώσεων διαλόγου που είχαν ανυπόστατη προτεραιότητα. 2. Το facecontrol που επιβλήθηκε, στη συνέχεια 3. τις ανυπόστατες αιτιάσεις του ίδιου του Υπουργού στη Βουλή περί «πλασματικών κενών» ή οι ισχυρισμοί του προέδρου της Επιτροπής ότι «το σχολείο έχει βουλιάξει» ή ότι διδάσκουν ακατάλληλοι κι απροετοίμαστοι εκπαιδευτικοί στα σχολεία ή ότι έρευνα πανεπιστημιακού έχει διαπιστώσει ότι 40% των εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης κάνουν ιδιαίτερα μαθήματα.

Το σχολείο, πολύ περισσότερο σε περίοδο της κρίσης, λοιδορείται και υπονομεύεται και οι εκπαιδευτικοί μπαίνουν στο στόχαστρο προετοιμάζοντας το πεδίο για το σχολείο της «επαιτείας», της αλληλεγγύης, της φιλανθρωπίας, του εθελοντισμού (υποχρεωτικός εθελοντισμός στην ενισχυτική διδασκαλία), των χορηγών και την περαιτέρω διεύθυνση της καπιταλιστικής αγοράς και των ιδιωτικοποιήσεων.

Οι εκπαιδευτικοί, κάθε φορά που εκφράζουν τις αντιθέσεις τους, πληρώνουν το τίμημα της αντίθεσής τους με την καταγγελία και τη δυσφήμιση ότι είναι εναντίον της αλλαγής και της προόδου και ότι υπερασπίζονται τη συντήρηση και τη στασιμότητα ενός αποτυχημένου εκπαιδευτικού συστήματος. Δηλαδή, έχουμε να κάνουμε με μια απόπειρα δυσφήμισης με έναν ανέξοδο ευφημισμό της «αλλαγής».

Η συστηματική δυσφήμιση και απαξίωση της δημόσιας εκπαίδευσης επισκιάζει γνωστές και σημαντικές εκπαιδευτικές αλλαγές που έγιναν στην ελληνική εκπαίδευση. Ίσως γιατί, αυτές δεν ήταν αποτέλεσμα διαλόγων, καθώς οι ουσιαστικές μεγάλες εκπαιδευτικές αλλαγές που έγιναν πιστώνονται, κυρίως, στους αγώνες και στις κινητοποιήσεις των εκπαιδευτικών παρά στην πολιτική βούληση των κυβερνήσεων. Αυτό δεν είναι πάντα ευδιάκριτο. Συνήθως, τα κοινωνικά αιτήματα για την

εκπαίδευση ικανοποιούνται ετεροχρονισμένα και αφού έχουν προηγηθεί επίμονοι κοινωνικοί αγώνες διάρκειας.

Με βάση την ανάλυση που έχει προηγηθεί, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο διάλογος θα αποκτήσει τα χαρακτηριστικά «μαζικής κατήχησης» σε μια διεργασία ιδεολογικής μετατόπισης της κυβέρνησης από τις αρχικές προεκλογικές δεσμεύσεις της ώστε να μπορέσει να προωθηθεί αποτελεσματικά η μνημονιακή νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση, κατά το υπόδειγμα άλλων συγγενών πολιτικών δυνάμεων σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Ένα κόμμα, που διαθέτει ισχυρούς δεσμούς με τα κοινωνικά κινήματα και τους αγώνες των εργαζομένων, όλο και πιο αποτελεσματικά μπορεί να διαχειρίζεται και να αναχαιτίζει τις αντιστάσεις και τις κοινωνικές κινητοποιήσεις των εργαζομένων που πλήττονται από τη νεοφιλελεύθερη βαρβαρότητα. Είναι αρκετά απαιτητική υπόθεση η άσκηση εκπαιδευτικής πολιτικής που απ τη μια να προβάλλει την αντίληψη ότι «δεν υπάρχει εναλλακτική πρόταση παρά η εφαρμογή των μνημονιακών δεσμεύσεων» (TINA) και από την άλλη ότι είναι δυνατόν, μέχρι να διαμορφωθούν οι απαραίτητοι πολιτικοί συσχετισμοί στην ΕΕ, να διεκδικούν και να υπερασπίζονται, «με νύχια και με δόντια», επιλεγμένες «κόκκινες γραμμές»-αναχώματα της «Αριστεράς». Κι αυτό, δε μπορεί, βέβαια, να επιτευχθεί χωρίς τη συστράτευση του λαού.

Η κρίση απουσιάζει από τον διάλογο

Όποιος παρακολουθεί ή συμμετέχει στο διάλογο που γίνεται αυτόν τον καιρό έχει την αίσθηση ότι ζει σε κοινωνικό κενό ή ότι έχει αποδράσει από τη χώρα. Μέσα στην ανείπωτη βία και τον ανεμοστρόβιλο των διαδοχικών μνημονίων, με τις πολύ δυσμενείς συνθήκες που έχουν δημιουργηθεί και στην εκπαίδευση, έχουμε έναν ακόμη «διάλογο» για την εκπαίδευση. Μόνο που από ο τι φαίνεται απουσιάζει από την ατζέντα του διαλόγου η σχέση της κρίσης με την εκπαίδευση και τα προβλήματα που αυτή η σχέση έχει προκαλέσει. Η αναφορά στην ανθρωπιστική κρίση, όταν αυτή γίνεται, αξιοποιείται ως άλλοθι για την τήρηση των δεσμεύσεων απέναντι στους εκφραστές του κεφαλαίου.

Μια άλλη αξιοποίηση της κρίσης πραγματοποιείται στο πλαίσιο «διαπραγμάτευσης με τον ΟΟΣΑ που έχει αποδεχθεί ότι χρειάζεται να συνταχθεί νέα Έκθεση για την εκπαίδευση», που να παίρνει υπόψη τις επιπτώσεις της κρίσης. Ο Υπουργός δεν κρύβει λόγια: «Οι συζητήσεις με τους εμπειρογνώμονες του ΟΟΣΑ κατέληξαν στην από μέρους τους αποδοχή του γεγονότος ότι η οικονομική κρίση έχει τόσο επηρεάσει την κατάσταση στην εκπαίδευση, που τα δεδομένα έχουν ανατραπεί. Η έκθεση του 2011 που αναφερόταν σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα προ κρίσης, δεν μπορεί να αξιολογηθεί με γραμμικό τρόπο. Θα εργαστούμε για μια νέα έκθεση. Και έχουμε συμφωνήσει ότι η εκπόνηση αυτής της

έκθεσης θα ολοκληρωθεί του χρόνου τον Ιούνιο». Αυτό σημαίνει ότι αναθέτουμε τη διερεύνηση του συγκεκριμένου θέματος σε έναν ακραιφνή σύμβουλο του νεοφιλελευθερισμού. Περιμένουμε, λοιπόν, με μεγάλη αγωνία, τη νέα «εργαλειοθήκη» του ΟΟΣΑ για την εκπαίδευση μέσα στην κρίση!

Ποια κρίση;

Είκοσι περίπου χρόνια, μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, που ως γεγονός προβάλλεται από τις κυρίαρχες οικονομικές ελίτ και ως μια κατά κράτος δικαίωση και επικράτηση του καπιταλισμού σε παγκόσμια κλίμακα, ο καπιταλισμός βρίσκεται σε νέα αδιέξοδα. Μετά την κρίση του 2007, ο καπιταλισμός αντέχει με ενέσεις αστρονομικών ποσών δημόσιου χρήματος, διαλύοντας με πρωτοφανή βία και μανία ο τι έχει απομείνει από τις κοινωνικές κατακτήσεις του κόσμου της εργασίας των δύο τελευταίων αιώνων.

Το κοινωνικό κράτος κλυδωνίζεται, αν δεν έχει συρρικνωθεί ανεπανόρθωτα. Αντιλαμβάνονται την κοινωνική δυσφορία και προτείνουν το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα ως υποκατάστατο των κοινωνικών δικαιωμάτων. Προσφέρουν τα «αποφάγια» του κοινωνικού πλούτου και υποβιβάζουν το αίτημα αναδιανομής του κοινωνικού πλούτου. Πρόκειται για θεσμοθετημένη ελεημοσύνη που υποκαθιστά το κράτος πρόνοιας.

Μέσα σε μια νύχτα, σχεδόν, πολλές αναπτυγμένες χώρες βρέθηκαν εκτεθειμένες σε πρωτάκουστα ποσοστά ανεργίας, εξαθλίωσης, περιθωριοποίησης, κοινωνικής ανασφάλειας και πρωτοφανείς κοινωνικές ανισότητες. Τα όρια της φτώχειας και οι δείκτες ευζωίας είναι πτωτικοί. Η ανεργία, η φτώχεια και η ασιτία, κάνουν ώστε στην παρούσα φάση της καπιταλιστικής κρίσης να υπάρχουν άνθρωποι που αντιμετωπίζονται ως περιττοί, ανεπιθύμητοι, υπεράριθμοι, απόβλητοι ή και απορρίμματα, αχρείαστοι, άχρηστοι. Είναι οικονομικό βάρος γιατί χρειάζεται να τους παρασχεθεί περίθαλψη και ασφάλιση, φροντίδα, ελεημοσύνη και φιλανθρωπία. Είναι οι άνεργοι, οι μετανάστες, οι πρόσφυγες . Α! και οι συνταξιούχοι! Θα ακούσατε τον κρατικοδίαιτο και παχυλά αμειβόμενο Διευθυντή της Τραπέζης της Ελλάδος που στη Βουλή των Ελλήνων πρόσφατα, ενόψει της ασφαλιστικής κρίσης, δήλωσε πως «υπερπροστατεύουμε την τρίτη ηλικία σε βάρος των νεότερων γενεών»!!!

Η καπιταλιστική κρίση που εκδηλώνεται και ως «κρίση υπερσυσσώρευσης», εργασίας και κεφαλαίου, έχει ανοίξει το χορό δυσεπίλυτων αντιφάσεων. Σε παγκόσμια κλίμακα καταγράφεται μια ραγδαία αναδιανομή του πλούτου υπέρ του κεφαλαίου. Οι κατακτήσεις των εργαζομένων ανακαλούνται και η φτώχεια μοιάζει κοινότοπη,

αναπόφευκτη, δομική. Μοιάζει να είναι πολύ οικεία. Η εξαθλίωση φυσικοποιείται ως αυτονόητη εξέλιξη.

Ο νεοφιλελευθερισμός συνδέθηκε με τη λογική του χρέους ήδη από το «σοκ του 1979», με τη δημιουργία τεράστιων δημόσιων χρεών και τη συνακόλουθη αναδιοργάνωση των χρηματοπιστωτικών αγορών. Στη διάρκεια των δεκαετιών του 1980 και του 1990, συντελέστηκε η βαθμιαία αντικατάσταση του μισθού από την πίστωση: η στασιμότητα των μισθών μετριάστηκε με τις πιστωτικές κάρτες. Το όνειρο της πρώτης κατοικίας πήρε σάρκα και οστά με τη συνδρομή στεγαστικών δανείων. Η μη δωρεάν εκπαίδευση έφερε στο προσκήνιο τα φοιτητικά δάνεια. Όλες οι νεοφιλελεύθερες αυτές επινοήσεις δημιουργούν χρέη.

Η τεχνολογία διακυβέρνησης μέσω του χρέους και ο διάλογος

Στο πλαίσιο αυτών των διεργασιών αξιοποιείται ως πολιτικό εργαλείο η εξουσιαστική σχέση πίστωσης-χρέους/πιστωτή-δανειστή. Να σταθούμε λίγο στην κρίση χρέους. Δε θα μιλήσω ως οικονομολόγος που δεν είμαι. Θα εστιάσω στο χρέος ως πολιτικό εργαλείο χειραγώγησης, αντλώντας από την πολύ διαφωτιστική και αποκαλυπτική ανάλυση του M. Lazzarato για τον «Χρεωμένο Άνθρωπο» (Lazzarato, M., 2014).

Η εκτίναξη του χρέους που αποκαλύφθηκε το 2008 όσο και η αποπληρωμή του χρέους επιτελεί δηλαδή τρεις λειτουργίες:

1. νομιμοποιεί την ανάκτησή του μέσω των πολιτικών λιτότητας, τη δραστική μείωση του κράτους πρόνοιας και τις κοινωνικές δαπάνες που απέσπασαν οι εργαζόμενοι από την καπιταλιστική συσσώρευση με τους κοινωνικούς τους αγώνες.
2. δικαιολογεί την ένταση των ιδιωτικοποιήσεων των υπηρεσιών του κράτους πρόνοιας πράγμα που σημαίνει τη μετατροπή τους σε πεδίο συσσώρευσης και κερδοφορίας των ιδιωτικών επιχειρήσεων. Η ιδιωτικοποίηση των μηχανισμών κοινωνικής ασφάλισης, η εξατομίκευση της κοινωνικής πολιτικής και η μετατροπή της κοινωνικής προστασίας σε επιχείρηση αποτελούν τα θεμέλια της οικονομίας του χρέους.
3. Το χρέος λειτουργεί ως μηχανισμός παραγωγής και ‘διακυβέρνησης’ συλλογικών και ατομικών υποκειμένων». Τα άτομα υπόκεινται σε μια συνεχή επιτήρηση με ευέλικτες και ανοικτές τεχνικές. Η υποταγή επιτυγχάνεται με την εμφύτευση κωδίκων ελέγχου δια των οποίων το υποκείμενο εσωτερικεύει την υποταγή του σε κοινωνικές πειθαρχίες, αναλαμβάνοντας την αυτοπειθάρχησή του. Τα άτομα αυτοδιαχειρίζονται την υποταγή τους στις απαιτήσεις της καπιταλιστικής αγοράς. Πρόκειται για την ανάδειξη μιας κοινωνίας της επιτήρησης και του ελέγχου. Παραδειγματική επαλήθευση αυτών στη μνημονιακή Ελλάδα είναι το γεγονός ότι έχουμε περιέλθει σε «ειλωτεία χρέους».

Αυτό το τελευταίο είναι ιδιαίτερα σημαντικό. Αν μιλήσουμε για τη χώρα μας, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι, μέσα από τις σχέσεις εξουσίας στις οποίες μας έχει βάλει το χρέος, είμαστε εκτεθειμένοι σε διεργασίες κατασκευής «χρεωμένων συλλογικών και ατομικών υποκειμένων», με προεκτάσεις στον τρόπο που εκφραζόμαστε στις κοινωνικές μας σχέσεις. Το «όλοι μαζί τα φάγαμε» αποτελεί την εξουσιαστική ετυμηγορία ενοχής και ευθύνης για την κρίση χρέους. Αυτό έχει σοβαρές επιπτώσεις στην εκπαίδευση, στις κοινωνικές σχέσεις που δημιουργούνται στις αίθουσες διδασκαλίας, αλλά και έξω από αυτές.

Οι θυσίες, η λιτότητα και η κατασκευή της υποκειμενικότητας του οφειλέτη θα κρατήσουν χρόνια. Η σχέση πιστωτή-οφειλέτη δεν αφορά τον σημερινό πληθυσμό αλλά και τα νεογέννητα που έρχονται. Κάθε νεογέννητο έρχεται και θα έρχεται στον κόσμο με χρέη στην πλάτη. Με τη γέννηση δεν κληροδοτείται το χρέος των προηγούμενων γενεών. Έτσι, τα νεογέννητα εντάσσονται σε μια διαβίου σχέση εξουσίας πιστωτή-οφειλέτη! Μάλιστα, μια ενδεχόμενη αναδιάρθρωση του χρέους θα επιβαρύνει ακόμη περισσότερο τις επόμενες γενεές.

Με υπερεθνικό σύμβουλο τον ΟΟΣΑ και το PISA, εκπαιδευτικοί και μαθητές συμμετέχουν σε ένα project νέων τεχνικών διακυβέρνησης που στηρίζονται στη σχέση εξουσίας πιστωτών-δανειστή-αξιολογητών συμβούλων, όπου ο εκβιασμός και οι απειλές υποκαθιστούν κάθε αρχή

δημοκρατίας. Στα σχολεία εργάζονται χρεωμένοι εκπαιδευτικοί, χρεωμένοι μαθητές και μαθήτριες, με χρεωμένους τους γονείς τους, μπλεγμένοι στα δίκτυα της εξουσίας του χρέους και της υποχρέωσης για αποπληρωμή. Το χρέος μας έχει κάνει χρεωμένους πολίτες. Ως χρεωμένοι πολίτες γινόμαστε πιο ευάλωτοι όταν καλούμαστε να αποδεχτούμε ως αδήριτη ανάγκη ώστε η εκπαίδευση να λειτουργήσει ως φιλέτο κερδοφορίας των ιδιωτικών επιχειρήσεων. Η εκπαίδευση μετατρέπεται σιγά-σιγά σε προϊόν, εμπόρευμα και υπηρεσία στη λεγόμενη ελεύθερη καπιταλιστική αγορά. Η συνολική και ενιαία και οργανική ενότητά της κατακερματίζεται σε βαθμίδες, σε επιμέρους διακριτά πεδία, προϊόντα και υπηρεσίες, όπως π.χ. σχολικά κτίρια (Τι έγινε με τον ΟΣΚ;), σχολικά μαθήματα, σχολικά βιβλία (Τι έγινε με τον ΟΕΔΒ;) ή σχολικά βοηθήματα ή εποπτικά μέσα ή ΤΠΕ ή εκπαιδευτικές δραστηριότητες (όπως, π.χ. φροντιστήρια) ανοιχτά στην αγοραπωλησία. Από το καλοκαίρι του 2013, ολόκληροι τομείς εκπαίδευσης στην επαγγελματική εκπαίδευση δόθηκαν ως «δώρο» στους επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στην ιδιωτική εκπαίδευση!

Το χρέος κατασκευάζει και μορφοποιεί την υποκειμενικότητα του χρεωμένου. Στο πεδίο των δεσμεύσεων του χρέους συγκροτείται η μνήμη και η συνείδηση, γι αυτό και η εργασία επί του εαυτού, η δράση επί του εαυτού είναι, τελικά, το «βασανιστήριο του εαυτού». Η υπόσχεση

εξόφλησης του χρέους, καθώς εμπλέκει το μέλλον, δεν ιδιοποιείται μόνο το παρόν αλλά και το μέλλον. Έτσι, προκύπτει η παράταση(Παρατεταμένη) και μακροχρόνια διάρκεια της κρίσης και η σχέση εξουσίας πιστωτή –οφειλέτη, με εξουσιαστικά αποτελέσματα την ενοχή, την υπόσχεση και την ευθύνη πάνω στον οφειλέτη.

Το υποκείμενο γίνεται ο «επιχειρηματίας του εαυτού του» που οφείλει να εξασφαλίζει μόνος του την κατάρτιση, την επαγγελματική του εξέλιξη, τη συσσώρευση, τη βελτίωσή του και την αξιοποίηση του κεφαλαίου του. Έχουμε να κάνουμε με διαδικασίες εξατομίκευσης όπου ο ατομικός εαυτός αποκτά επιχειρηματικά χαρακτηριστικά που καλείται να αναλάβει το κόστος και τα ρίσκα των οικονομικών συνθηκών που δημιουργούνται με τις νέες εργασιακές σχέσεις και τη συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας. Σκέφτομαι τους εκπαιδευτικούς που συγκεντρώνουν τίτλους σπουδών, βεβαιώσεις, δημοσιεύσεις, επιμόρφωση. Είναι επιχειρηματίες του εαυτού τους. Έχω υπόψη μου διευθυντή Δημοτικού σχολείου, διδάκτορα Τμήματος Νηπιαγωγών. Μετά την απόκτηση του διδακτορικού έχει εγγραφεί για την απόκτηση του προπτυχιακού τίτλου του νηπιαγωγού. Δεν είναι ανάγκη βέβαια να φτιάξει κανείς τη δική του μικρή ατομική επιχείρηση για να γίνει επιχειρηματίας του εαυτού του. Είναι αρκετό να συμπεριφέρεται ως εάν να ήταν τέτοιος, να υιοθετεί τη λογική του, τις

διαθέσεις του, τον τρόπο με τον οποίο σχετίζεται με τον κόσμο, τον εαυτό του και τους άλλους.

Οι πολιτικές «Μνημονίων» στην Ελλάδα, εκφράζουν κυρίαρχες νεοφιλελεύθερες πολιτικές επιλογές για την αντιμετώπιση της κρίσης, που εκδηλώθηκε, στην Ελλάδα, κυρίως, ως κρίση χρέους. Μάλιστα, για να ξεπεραστούν κοινωνικές διαμαρτυρίες για τα μέτρα που έχουν επιβληθεί, χρησιμοποιείται ως άλλοθι η «κατάστασης έκτακτης ανάγκης», ως εάν πρόκειται για φυσικές καταστροφές ή σφοδρές συγκρούσεις. Οι πολιτικές αυτές συγκροτούν ένα project («πείραμα») πειθάρχησης κοινωνίας και εργασίας: διάλυση των εργασιακών σχέσεων, ευελιξία ωραρίου εργασίας και χωροταξική αποδέσμευση της εργασίας, συμβόλαια περιορισμένης διάρκειας (αναπληρωτές εκπαιδευτικοί : «νομάδες»), κινητικότητα, αποσταθεροποίηση δεσμεύσεων και δικαιωμάτων, αμφισβήτηση των αρχών μονιμότητας, επαγγελματικής καριέρας και αφοσίωσης, κατάργηση των συλλογικών συμβάσεων, απολύσεις, εξατομίκευση της εργασίας, νέες κοινωνικές σχέσεις ανάμεσα στους εργαζόμενους ή και ανάμεσα σε εργαζόμενους-ανέργους, κ.α.

Σε συνδυασμό έχουμε δραματική μείωση αποδοχών και συντάξεων, σύνδεση της αξιολόγησης με τη βαθμολογική και μισθολογική εξέλιξη, κ.α. Τα μέτρα αυτά συντελούν ώστε να αυξάνεται η εργασία των

εργαζομένων που αποσπάται ως απλήρωτη, και να επιτυγχάνεται εξοικονόμηση πόρων. Πρόκειται για δραστικό επαναπροσδιορισμό στις σχέσεις εργασίας, δημοκρατίας και κοινωνικού κράτους, με δραστική υποχώρηση της πολιτικής και με δομικό έλλειμμα πολιτικών εξουσιών. Είναι, λες και βρισκόμαστε σε διαδικασία «πλήρους συστημικής μοιρολατρίας», με τη συνδρομή απρόσωπων εξωπολιτικών δυνάμεων της καπιταλιστικής αγοράς.

Ας βάλουμε την κρίση στην ατζέντα του διαλόγου

Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε την εκδοχή ότι τόσο ο διάλογος όσο και η τεχνολογία διακυβέρνησης μέσω του χρέους λειτουργούν συμπληρωματικά σε μια διαδικασία διαπαιδαγώγησης του χρεωμένου πολίτη. Η δυνατότητα που έχουμε για να μη συμβεί κάτι τέτοιο είναι βάλουμε ως μοναδικό θέμα διαλόγου ευαισθητοποίησης και συνειδητοποίησης: την κρίση χρέους και την τεχνολογία διακυβέρνησης μέσω του χρέους στην ελληνική εκπαίδευση και στην κοινωνία.

Συνήθως, η κρίση εξωραΐζεται με την προβολή της ως ευκαιρίας για δομικές αλλαγές. Είναι προφανές ότι πρόκειται για ευφημισμό. Στην παρούσα συγκυρία, στην ελληνική εκπαίδευση, είναι επείγουσα προτεραιότητα να μελετηθούν εξονυχιστικά οι επιπτώσεις από τις δραματικές αλλαγές, όπως οι παραπάνω, που έχουν συντελεστεί στην εκπαιδευτική διαδικασία και στην παιδαγωγική σχέση δασκάλου-μαθητή.

Καθένα από όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω ρίχνει τις δικές του σκιές στην εκπαιδευτική διαδικασία. Είναι επείγουσα ανάγκη να ερευνηθεί π.χ. η εντατικοποίηση των όρων και συνθηκών εργασίας των εκπαιδευτικών που έχουν προκληθεί από τη δραματική αλλαγή στην κοινωνική τοπογραφία των σχολείων και της αίθουσας διδασκαλίας. Είναι επιτακτική ανάγκη η μείωση του διδακτικού φόρτου εργασίας των δασκάλων όπως και επανεξέταση της αναλογίας διδασκόντων-διδασκομένων. Η επινόηση των αναπληρωτών-«νομάδων δασκάλων» καταργεί την παιδαγωγική σχέση και την αφοσίωση. Οι δάσκαλοι μόνο σε καθεστώς σταθερών εργασιακών σχέσεων μπορούν να εμπυχώνουν, να συμβουλεύουν, να διδάσκουν και να παιδαγωγούν. Οι δάσκαλοι και οι δασκάλες έχουν το προνόμιο, που είναι και τοξικό φορτίο, να συνδιαλέγονται, να συνεργάζονται και να επικοινωνούν με νέους και νέες για πολλές ώρες καθημερινά και να δίνουν λύσεις σε εξόχως αντιφατικές και διλημματικές καταστάσεις.

Ο χρεωμένος άνθρωπος είναι η κατασκευή του αυταρχικού νεοφιλελευθερισμού. Η ύπαρξή του δε σοκάρει, πλέον. Απόδειξη είναι ότι έχει νομιμοποιηθεί ιδεολογικά στις συνειδήσεις μας, παρά τις αρχικές μαζικές διαμαρτυρίες στις πλατείες. Η σιωπηρή αποδοχή τού «Έτσι είναι! Μη πεθάνουμε κιόλας» έχει βάλει το χεράκι της έτσι που δεν αποκλείεται να πεθάνουμε νωρίτερα! Δε φαίνεται να υπάρχει ορατή

διέξοδος. Ζούμε το βάθεμα της κρίσης και τη συρρίκνωση της δημοκρατίας που έχει απομείνει. Ο David Harvey έχει υποστηρίξει ότι αν δεν βρεθούν εξωγήινοι προς εκμετάλλευση, η καπιταλιστική κρίση δεν γίνεται να λήξει.

Η υπόθεση εργασίας που κάνουμε είναι ότι το χρέος ως πολιτικό εργαλείο που ανασυγκροτεί το σύνολο των κοινωνικών μας σχέσεων θα είναι το πεδίο πάλης για τον εκπαιδευτικό και για το σχολείο. Τόσο ο διάλογος που γίνεται σε καθεστώς χρέους όσο και το ίδιο το χρέος πολιτικά ανήκουν στο ίδιο project: να μας κάνουν ευάλωτους και εύκολους μάντες και συμμάχους εξυπηρέτησης του χρέους, με κάθε μέσο, αλλά και με την παραπέρα ιδιωτικοποίηση της δημόσιας εκπαίδευσης. Κι εδώ τίθεται επιτακτικά η υπεράσπιση του δημόσιου και δωρεάν χαρακτήρα της εκπαίδευσης και ο παραπέρα εκδημοκρατισμός της. Σε αυτή τη μάχη, σε πείσμα των άθλιων πρακτικών υποδαύλισης διάφορων μορφών κοινωνικού αυτοματισμού, είναι κομβικής σημασίας υπόθεση η έκβαση των διεργασιών για συμμαχίες με όσο το δυνατόν περισσότερες από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις των εργαζόμενων και τους ανέργους, τους γονείς και τους μαθητές/φοιτητές, ή τουλάχιστον η θετική έκβαση των διεργασιών για «εσωτερικό μέτωπο Παιδείας» των εκπαιδευτικών, ανεξάρτητα από τη θέση τους στη διοικητική ιεραρχία (δάσκαλος της τάξης, διευθυντής, σχολικός σύμβουλος, διευθυντής

εκπαίδευσης). Το διακύβευμα για όλους είναι κοινό: το σχολείο στο οποίο θα εργάζονται όσο και οι συνθήκες εργασίας που θα δημιουργηθούν για όλους, κάτω από το καθεστώς χρέους και ιδιωτικοποιήσεων.

Είμαστε χρόνια τώρα σε καθεστώς επιτήρησης

Βρισκόμαστε για πολλά χρόνια, τώρα, σε μια μορφή αθέατης και ανείπωτης επιτήρησης, με τα διάφορα ορόσημα, με στόχο δήθεν να καταστήσουμε ισότιμο μέλος μιας ΕΕ, μέσα από πολιτικές συνδρομής, επικουρικότητας, σύγκλισης και εναρμόνισης. Η ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική αποτυπώνεται, κυρίως: 1) στα κείμενα των διακηρύξεων, των αποφάσεων, των διαβουλεύσεων και των οδηγιών που ανακοινώνονταν από τα διάφορα κοινοτικά όργανα, 2) στα διάφορα κοινοτικά προγράμματα για την εκπαίδευση, όπως, π.χ. το Erasmus, το Lingua, Comenius, Davinci, κ.ά., και 3) για την Ελλάδα, όπως και για άλλες χώρες σύγκλισης (Ισπανία, Πορτογαλία, Ιρλανδία, κ.ά), στα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης ΕΠΕΑΕΚ και τα ΕΣΠΑ (χρηματοδότηση και έλεγχος). Στο σύνολό τους, όλα τα παραπάνω συγκροτούσαν ένα project διεθνοποίησης της εκπαίδευσης με σαφή νεοφιλελεύθερο καπιταλιστικό προσανατολισμό.

Η σχετική πολιτική που ασκήθηκε στην Ελλάδα αποτυπώνεται στα λεγόμενα «επιχειρησιακά προγράμματα» (ΕΠΕΑΕΚ και ΕΣΠΑ) και στις

σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις. Τα τελευταία χρόνια, οι πολιτικές των επιχειρησιακών προγραμμάτων συνδυάζονται και συνυπάρχουν με τις πολιτικές που απορρέουν από την αδιάκριτη και βίαιη επιτήρηση που ασκείται από τους εγχώριους και διεθνείς δανειστές, με όχημα τα μνημόνια. Με την πολιτική των μνημονίων έχουμε μια άλλη μορφή ευδιάκριτης και ρητής επιτήρησης. Πρόκειται για μια βίαιη μορφή επιτήρησης με στόχο: την οριστική κατάργηση των πολιτικών του κράτους πρόνοιας, δραματικές αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις και την μετατροπή της εκπαίδευσης από δημόσιο και κοινωνικό αγαθό σε αγορά εκπαιδευτικών υπηρεσιών.

Το δίδυμο «ΕΣΠΑ- Μνημόνιο»: κοινοτική χρηματοδότηση αλλαγών νεοφιλελεύθερης σύλληψης, από τη μια, και περικοπές δημόσιων δαπανών για την εκπαίδευση, από την άλλη, συνιστούν μια επιθετική πολιτική. Έχουμε να κάνουμε με μια βίαιη εναρμόνιση της εκπαίδευσης προς τα νεοφιλελεύθερα προτάγματα της καπιταλιστικής αγοράς και από αυτήν την άποψη έχουμε να αντιμετωπίσουμε μια δίδυμη επιτήρηση: την επιτήρηση που προκύπτει από τη χρηματοδότηση της νεοφιλελεύθερης εναρμόνισης και την επιτήρηση που ασκείται από τις περικοπές, τις απολύσεις, τις αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις, κ.ά. Πρόκειται για χρηματοδότηση επιβολής και εμπέδωσης ενός αυταρχικού νεοφιλελευθερισμού.

Είναι πολύ δύσκολο οι εκπαιδευτικοί μόνοι τους να βγάλουν πέρα την υπόθεση της αντίστασης στα νέα μέτρα που απειλούν το δημόσιο σχολείο. Όλες οι κυρίαρχες προβολές, τις οποίες αναφέραμε, για την εξαθλίωση και τη σχέση πίστωσης-χρέωσης δεν είναι αδιάβροχες στην επαναδιαπραγμάτευση. Ακόμα κι αν δεχτούμε πως εξοικειωνόμαστε με την εξαθλίωση αυτό δε μπορεί να εξασφαλίζει τη συναίνεσή μας. Όσο η κυρίαρχη αφήγηση περί εξόδου από την κρίση συνδέεται με τη διαιώνιση της κοινωνικής εξαθλίωσης το νεοφιλελεύθερο δόγμα «Δεν υπάρχει εναλλακτική πρόταση/λύση» είναι ευάλωτο, φτάνει να αποτινάξουμε τα δεσμά που έχουμε κληρονομήσει και «τα πλάσματα» που μας έχουν εμφυτεύσει, για την ΕΕ, το ευρώ, το χρέος, την εργασία. Είναι αυτά τα εσωτερικευμένα συστήματα ιδεών, βεβαιοτήτων και προκαταλήψεων που όταν ξέσπασε η κρίση, δε μας επέτρεπαν να διατυπώσουμε τα ερωτήματα «Σε ποια Ευρώπη», «με ποιους εταίρους», για ποιο νόμισμα-φειτίχ; Είναι αυτά που κάνουν να φαντάζουν αδιανόητα η στάση αποπληρωμής του χρέους, το Grexit και η δραχμή.

Η εκπαίδευση προκαλείται από μια πρωτόγνωρη, μεταπολεμικά, επιθετική νεοφιλελεύθερη κατεδάφιση του κοινωνικού κράτους. Όταν καταργείται το κράτος πρόνοιας έχουμε έναν ακήρυκτο κοινωνικό «πόλεμο». Ο «αρπακτικός καπιταλισμός» έχει «βάλει στο μάτι» και την εκπαίδευση. Όσοι εργαζόμαστε για την/στη δημόσια εκπαίδευση

καλούμαστε να την υπερασπιστούμε με τα θεμελιωμένα κοινωνικά μας οράματα. Αλλιώς, τα πράγματα θα είναι «μαύρα κι άραχλα»...

Πρόσφατα, μια Κυριακή, στο Παυσίλυπο (Καρδίτσας), μετά την εκκλησία, το συνδικαλιστικό σχήμα "Κοινή Δράση" Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας (!) είχε την πρωτοβουλία μιας ανάλογης εκδήλωσης.

Την εκδήλωση την ένιωσα ως μια παυσίπονη και παυσίλυπη συνάντηση μιας ανάγκης να περιορίσουμε και να μειώσουμε την ένταση του πόνου και της αβεβαιότητας για όλα αυτά που συμβαίνουν στη χώρα μας, και στην εκπαίδευση, σε καθεστώς χρεωκοπίας και προσφυγικής κρίσης. Δεν εξαντλήσαμε το θέμα. Πώς θα ήταν δυνατόν, άλλωστε! Υπήρχε ένα έντονο αίτημα που έμεινε αίοιο: Και, τώρα, τι κάνουμε; Ξέρετε είναι εκείνο το ερώτημα που σε καιρό ακήρυκτου "κοινωνικού πολέμου" και έκτακτων κοινωνικών αναγκών, μας καλεί «να σκεφτόμαστε τα πάντα» και με όρους πλήρους στράτευσης. Ο Μάρξ το έλεγε, να ψάχνουμε τα πάντα, και " να αφουγκραζόμαστε ακόμα και το χόρτο που φυτρώνει". Το νεοφιλελεύθερο δόγμα ΤΙΝΑ (:Δεν υπάρχει εναλλακτική λύση) με τις μοιρολατρικές πολιτικές αποφάνσεις πρέπει να ανατραπεί, με πρακτικές πλήρους συλλογικής και μαζικής στράτευσης ενάντια του. Αλλιώς, το όραμα ενός καλύτερου κόσμου θα είναι δυσπρόσιτο.

Θα πρέπει μάλλον να ξανασκεφτούμε τους τρόπους με τους οποίους «απορούμε αμήχανοι, δειλοί, μοιραίοι και άβουλοι αντάμα» μπροστά στα πράγματα που συμβαίνουν γύρω μας, σε μια παρατεταμένη διάρκεια. Θα πρέπει να βρούμε τον χρόνο και τον τρόπο για να αποδεσμευτούμε από τα δεσμά της εξουσίας του χρέους και τη γοητεία των άλλων νεοφιλελεύθερων αφηγημάτων γύρω από μια Ευρωπαϊκή Ένωση των μεγάλων προσδοκιών. Στην πραγματικότητα δε θάπρεπε, ίσως, να ασχολούμαστε με τίποτε άλλο, εκτός από την απαλλαγή μας από τους αυτοματισμούς και τις εσωτερικευμένες καταπραϋντικές και κίβδηλες υποσχέσεις που προέκυψαν από τη μακροχρόνια συλλογική μας έκθεση, στους νεοφιλελεύθερους πειραματισμούς του Ευρωπαϊκού Εργαστηρίου.

Έχουμε, για πολλά χρόνια, εκτεθεί στις διεργασίες του ευρωπαϊκού και υπερεθνικού νεοφιλελεύθερου εργαστηρίου του άκρατου ανταγωνισμού, της εξατομίκευσης, του ατομικισμού, της απόσυρσης και της παραίτησης, της εκμετάλλευσης, της απλήρωτης εργασίας, της ανεργίας, της ευέλικτης/επισφαλούς εργασίας, της φτώχειας, της υποβάθμισης των πολιτικών υγείας και στέγασης, της λιτότητας, του χρέους/των χρεών, των ενοχών, της κατανάλωσης, της υποταγής, της υπακοής, της ανείπωτης βίας, της καταστολής, της ποινικοποίησης των κοινωνικών δικαιωμάτων, της ιδιώτευσης, της εμπορευματοποίησης της εκπαίδευσης, της υπονόμευσης του δημόσιου και δωρεάν χαρακτήρα της μόρφωσης.

Σε αυτό το Ευρωπαϊκό εργαστήριο, στο όνομα της σύγκλισης, της εναρμόνισης και της ομοιοτροπίας, σμιλευτήκαμε και «κάναμε την εργασία επί του εαυτού» για να είμαστε προσιτοί και ευάλωτοι στην ακαταμάχητη γοητεία της κυρίαρχης νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας και έτοιμοι ώστε να κάνουμε θυσίες για να «κρατηθεί στη ζωή ένας άρρωστος καπιταλισμός».

Εάν στην περίπτωση της εκπαίδευσης, δεν επιτύχουμε να συγκροτήσουμε αντίπαλη ηγεμονία στο πεδίο της σχέσης σχολείου και κοινωνίας ή/και στο πεδίο άσκησης της διοίκησης και της διδασκαλίας, εκεί, δηλαδή, όπου εκδηλώνονται οι κοινωνικές ανισότητες, οι κοινωνικές διακρίσεις, οι κοινωνικές αντιθέσεις και οι κοινωνικές συγκρούσεις, η υπόθεση της ριζοσπαστικής προοδευτικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης θα είναι ναρκοθετημένη και η κατάκτηση μιας ευρύτερης ιδεολογικής ηγεμονίας θα είναι ανοικτή σε αναδιπλώσεις, παλινδρομήσεις και ματαιώσεις.

Ως δάσκαλοι και δασκάλες των μαθητών μας, σε εποχές οικονομίας χρέους, έχουμε μια πρόσθετη ευθύνη να τους ευαισθητοποιήσουμε γύρω από αυτά που συντελούνται με την εξουσία του χρέους. Κι αυτό δεν είναι υπόθεση μιας απλής ανάλυσης όσο είναι υπόθεση προσωπικής δράσης του καθενός μας. Δεν έχει τόση σημασία τι λέμε και τι υποστηρίζουμε όσο το τι και πώς κάνουμε.

Μέσα σε συνθήκες μιας ανείπωτης κρίσης, τα σχολεία, με τους διευθυντές και τους εκπαιδευτικούς, δε μπορούν, πλέον, να περιορίζονται στην τυπική διεκπεραίωση του έργου. Η κοινωνική σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού, η ανθρωπιστική κρίση και οι απειλές κατά του δημόσιου και δωρεάν σχολείου αναδεικνύει άλλες παιδαγωγικές προτεραιότητες: την παιδαγωγική της αισιοδοξίας, την παιδαγωγική της άμβλυνσης των διάφορων μορφών διάκρισης, την παιδαγωγική του τακτ, του σεβασμού και της αναγνώρισης του άλλου, την παιδαγωγική της μέριμνας, της έγνοιας, της φροντίδας και της αλληλεγγύης, την παιδαγωγική της θετικής αξιολόγησης και θετικής διάκρισης. Σ' αυτό το πεδίο χρειαζόμαστε έναν ελεύθερο και δημιουργικό δάσκαλο έτοιμο για μαθήματα και εμπειρίες αγωγής χρόνου, αγωγής υγείας, αγωγής περιβάλλοντος, αγωγής ειρήνης και κοινωνικής αλληλεγγύης, αγωγής επικοινωνίας και συνεργασίας, σεβασμού και αποδοχής του άλλου, αγωγής αυτογνωσίας και αυτοεκτίμησης, κ. ά. Όλα αυτά προϋποθέτουν τον εκδημοκρατισμό της διοίκησης στην εκπαίδευση, το βάθεμα του εκδημοκρατισμού στην ίδια την εκπαιδευτική διαδικασία και τη μάχη για την ανθρωπιστική κρίση στην κοινωνία, που είναι μια μάχη ενάντια στην καπιταλιστική εκμετάλλευση και στο εκβιασμό των νέων τεχνικών άσκησης της εξουσίας μέσα από τις σχέσεις χρέους-οφειλής, πιστωτών και δανειστών.

Αν μιλούσα με την αισιοδοξία της καρδιάς, θα έλεγα πως δικαιούμαστε να ονειρευόμαστε. Ξέρετε όταν ανταλλάσσω ευχές με τους φίλους μου, βάζω κι έναν αστερίσκο που λέει: όταν τις ευχές τις εννοούμε και τα όνειρα τα στηρίζουμε με συνέπεια και πολιτική εμμονή, επιβάλλουμε την πραγμάτωσή τους και επιταχύνουμε. Όπως καταλαβαίνετε πρόκειται για μια αντίπαλη προς τα νεοφιλελεύθερα προτάγματα εργασία επί του εαυτού μας.

Στους πολυάριθμους γνωστούς περιπλανώμενους νομάδες-πανεπιστημιακούς που εμπλέκονται στο τελευταίο «αριστερό» επεισόδιο διαλόγου, αλλά και σε όλους εμάς, τους δασκάλους/ες που εργάζονται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, καλό είναι να ακούσουμε τα λόγια του G. Labica (2014:78), “Οι διανοούμενοι δεν μπορούν ασφαλώς να αλλάξουν τον κόσμο, κυρίως όχι από μόνοι τους, μπορούν όμως να συμβάλουν ώστε να μη διολισθήσουν οι κοινωνίες από τον λήθαργο στο πολιτικό κόμα. Ερχόμενοι σε ρήξη με τη συνένοχη και εξαγορασμένη ευπείθεια των ιδεολόγων της εξουσίας, χρειάζεται να ξαναβρούν το μονοπάτι της διαύγειας και της τόλμης, το οποίο έχουν τιμήσει οι σπουδαιότεροι προκάτοχοί τους: να αφοσιωθούν στον μόχθο της ελπίδας και να επικαλεστούν τη χειραφετητική βούληση» για ρήξη κι ανατροπή.

Σας ευχαριστώ

Βασική βιβλιογραφία

De Queiroz, J.-M., (2000), *Το Σχολείο και οι Κοινωνιολογίες του*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.

Labica, G., (2014), *Η βία; Ποια βία;*, Εκτός Γραμμής, Αθήνα.

Lazzarato, M.,(2014) *Η Κατασκευή του Χρεωμένου Ανθρώπου*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα

ΚΑΝΕΠ/ΓΣΣΕ (2014), *Η ταυτότητα της ελληνικής Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης από το 2002 έως το 2014*, Αθήνα.

Μίλλιμπαντ, P., (1984) *Το κράτος στην καπιταλιστική κοινωνία*, Πολύπτυχο, Αθήνα.